

ПЕДАГОГИКА. ФИЛОЛОГИЯ. ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ*Мамбетакунов Э.***С.НААМАТОВДУН ЭМГЕКТЕРИНДЕГИ ОКУТУУНУ УЮШТУРУУ МАСЕЛЕЛЕРИ***Мамбетакунов Э.***ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ В ТРУДАХ С. НААМАТОВА**

2001-жылдын 10-сентябрында Касым Тыныстановдун 100 жылдык юбилейине арналган илимий-практикалык конференция болуп өткөн. Ошол конференцияда Эл агартуу комиссариатынын, Кыргыз мамлекеттик педагогикалык институтунун айрым иш кагаздары жөнүндө, алардын маани-мазмуну, кандай максатта жана кимдер тарабынан жазылгандыгы жөнүндө кеңири сөз болгон. Андагы негизги документ пединституттун директорунун буйруктарынын жыйнагы эле. Анда институттун адабият кафедрасынын кызматкерлери, профессорлор Тыныстанов Касым, Поливанов Евгений Дмитриевич, доцент Жолдошев Токчоро, мугалимдер Данияров Базаркул, Нааматов Сатыбалды сыяктуу бизге өзгөчө тааныш ысымдар жөнүндөгү буйруктар жазылыптыр. Булар жөнүндө көп жолу айтылды, жазылды. Дагы көп жолу жазылат деп ишенем.

Учурунда репрессияга дуушар болуп, ак жерден шийт кеткен заркарлардын аты өчпөй, аяардын ысымдары республиканын жогорку окуу жайларына ыйгарылганы өзгөчө маанилүү окуя. Алсак Кыргыз мамлекеттик университетине Ишеналы Арабаевдин, Ысык-Көл мамлекеттик университетине Касым Тыныстановдун, Бншкек гуманитардык университетине Кусеин Карасаевдин, акыры Нарын мамлекеттик университетине Сатыбалды Нааматовдун ысымдарынын берилиши, кыргыз элинин өткөн тарыхыша кайдыгер карабай, алардын эмгегине татыктуу баа бере билгендигинин күбөсү. Ошол үчүн биз өсүп-өнүгүүгө умтулган, келечегибиз кенен элбиз деп айткым келет.

Улуу педагог-окумуштуу, жазуучу жана котормочу Нааматов Сатыбалдынын ысымы Нарын мамлекеттик университетине ыйгарылышы, анын туулгандыгынын 105 жылдыгына туура келиши да өтө символикалуу көрүнүш. Бул да болсо ушул асыл адамдын өз элинин келечегине жасаган ак ниет эмгегинин адалдыгы, баа жеткис баалуулугу деп түшүнөлү. Ал адамдын өмүр жолун, чыгармачылыгын терең окуп үйрөнөлү. Анткени анын көп кырдуу таланты, жасаган эмгектери ошого татыктуу.

Мисалы, кыргыз элинин тарыхында биринчи болуп алиппе түзүү, аны жаш балдарга эле эмес ар кыл курактагы сабатсыз адамдардын аң-сезимине, турмуштук тажрыйбасына ылайык келтирүү оңой олтоң иш болгон эмес. Мисалы, азыркы авторлор жазган алиппелер менен 20-жылдагы алиппенин айырмасы асман менен жерден да ашыгыраак. Ал учурда эч кандай тажрыйба, илимий-нускоочулук жактан калыптанган эреже, изилдөөлөрдүн жыйынтыгы болгон эмес. Бул багытта кыргыз элинде эле эмес, кошуна республикаларда дагы абал бирдей

эле болгон. Ошого карабай, болгон маалыматтарды талдап үйрөнүп, анын жакшы - жактарын өзүнө сиңирип алып, оригиналдуу китептерди жазуу үчүн кандай гана талант, кандай гана эмгек, канчалык даражадагы эргүү жана жоопкерчилик керек экендигин элестетүү өтө татаал.

Мешин оюмча азыркы филолог окумуштуулар, кыргыз тили жана адабияты боюнча окуу китептеринин, программаларынын авторлору, башталгыч жана орто мектептердин мугалимдери, жогорку окуу жайларынын окутуучулары, аспиранттар жана изденүүчүлөр биринчи китеп түзүүчүлөрдүн эмгектерин, алардын илимий мурастарын, эл алдындагы жоопкерчилигин терең изилдеп үйрөнүүгө тийиш. Албетте И.Арабаевдин, К.Тыныстановдун, Сатыбалды Нааматов менен катар Ташым Байжиев, Зыяш Бектенов, Абдылда Аралбаев, Касымалы Жантөшев жана башкалардын окуу китептерин түзүүдөгү бай тажрыйбалары үйрөнүүгө, изилдеп талдоого, жалпылоого жана жаңы көз карашта жайылтууга толук татыктуу. Анткени алардын эмгектеринин мазмуну өтө көркөмдөлбөй, саясатташпай, нукура кыргыздын ой жүгүртүүсүнөн жана өзүнүн жасалмаланбаган кыртышынан өсүп чыкканы көрүнүп турат. Аларды кургак эле барактап коюу же азыркыга салыштырмалуу өтө эле примитивдүү деп четке кагууга болбойт. Азыркы муундагы изилдөөчүлөрдүн милдети мына ушунда турат.

Албетте, С.Нааматовдун эмгектери жөнүндө көптөгөн окумуштуулар сөз кылган. Тийиштүү бааларын беришкен. Бирок алар дага да болсо жетишсиз. Жазып чыгарган китептерин, программаларын, окутуу маселесине арналган эмгектерин санап коюу, алар жөнүндөгү толук кандуу изилдөө деп эсептөөгө болбойт. Ошондуктан жогоруда аты аталган инсандардын ар тараптуу эмгектерине арналган илимий эмгектер, диссертациялар жазылат деген терең йшеничтемин. Мышдан бир аз эле убакыт мурда 20-30-жылдардагы кыргыз интеллигенцияларынын атуулдук баалуулуктарын окутуу-тарбия ишинде пайдалануу деген кандидаттык диссертация (автору Кутанова Р.А.) корголду. Анда бул терең мазмундуу проблеманын чет бучкагы гана йзилденди. Аларга кайра-кайра кайрылуу керек.

Элдин сабатсыздыгын жоюуда мугалимдерге чоң кемекчү болуп, алиппе жана башка окуу китептеринен кийинки эле орунда "Жаңы маданият жолунда" (азыркы "Эл агартуу") журналы болгон. Анын биринчи номери 1928-жылы 5-майда кыргыз тшшинде, латын тамгасы менен жарык керең. Журналда кыргыз тили жана адабиятын окутуу

маселесине өзгөчө көңүл бурулуп, биринчи эле номеринде мугалимдерге үн методунун жана бүтүн сөз методунун негизи жөнүндө методикалык көрсөтмөлөр берилген.

Ал журналга С.Нааматовдун да бир нече макалалары жарыяланган. Алсак, "Фрунзенин мектептери республикалык бардык мектептерге үлгү болууга тийиш" деген макаласында партиянын мектеп жөнүндөгү чечимдерин аткарууда борбордогу мектептердин жетишкендиктери менен катар алардын кемчиликтерин да баса көрсөткөн. Мисалы, борбордогу №8-мектепте балдарга билим-тарбия берүү эмес, сабактардын жүгүртмөсү жоктугун, ар ким өз билгениндей сабак өтөрүн, кээ бир мугалимдер чала сабаттуу экендигин, колунда эне тилинин программасы турса да, ага өздөрү түшүнбөстөн, кээ бир үчүнчү жылдыкта өтүлүүчү материалдар биринчи жылдыкта берилип жаткандыгын, үчүнчү топтун мугалими кыргыз тилинин грамматикасын билбегендиктен жөн эле караан болуп жүргөнүн, окуучулар өздөрүнүн дептерине ар кайсы сабактын материалын башаламан жазып, жаңы окуу китептеринин чийилип-тытылгандыгын эскерткен. Ушундай көрүнүшкө алып келген айрым адамдарды, жетекчилерди жоопко тартуу керектигин эл комиссариатына сунуш кылган.

С.Нааматов Эл агартуу комиссариатынын тапшырмасы менен Чүй, Араван, Кара-Бура, Ноокат райондорунун кээ бир мектептериндеги сабактарга катышып, айрыкча 1-2-топтун эне тили сабагынын жүрүшүн талдап "Сабак бети" деген макаласын журналдын 1934-жылдагы 1-санына жарыялаган. Макалада аталган райондордун 22 мектебинде болгондугу, төмөндөгүдөй кемчиликтердин кетирилип жаткандыгына токтолгон. Окуучулар сабакка кечигип келсе да эрте таратылат. Аны мугалимдер үйлөрүнүн алыстыгы менен түшүндүрүшөт. Мектептерде саат жоктугунан туура 45 мүнөт окуткан сабак жок. Бири 45 мүнөттөн кем, экинчиси ашык окутулат. Бир эле мугалим эки топтун балдарына сабак өтөт. Бирине барса экинчиси бош калат. Андан да биринчи топтун беш окуучусуна, бешинчи топтуу бирден окуучусун башчы кылып, убакытты текке кетирип жаткандыгын ашкерелеген. Сабакты туура уюштурбагандыктан, бир бала доскага жазып иштеп жатса, калгандары өз билгендерин кылып, тапшырмасыз отургандыгын жазган. Айрым мугалимдер программа эмне экендигин билбегендиктен, анын бир бөлүгүн окуп бергендигин белгилеген. Программаны канча процент аткарды деген суроого 250 % аткардым деп, канча күн окуттуң деген суроого 540 күн окуттым деп жооп бергенин айтып, балдарга жана бечара мугалимдерге жаны ачыганын жашырбайт.

Мектептер окуу китептери менен бирдей камсыз болбогондугун, китеп жетиштүү болсо да аны таратууда өң тааныштыктын өкүм сүргөнүн белгилейт. Ал эми китеп жетиштүү болгон мектептердеги 18 сабакка катышсам дейт С.Нааматов: "Бир гана мугалим китепти окуучуларга пайдалантып, сабакты уюшкандыкта өткөрдү. Калган 17 мугалим китептин бетин ачтырган да жок". Китеп эмне үчүн берилгендигин, аны пайдалануу жөнүндө кээ бир мугалимдер ойлонуп да койбогондугуна нааразы болот. Бул проблема азыркы күндө да актуалдуу бойдон калууда. Көпчүлүк мугалимдер окуучуларды китеп менен иштөөгө, китептеги тексттен негизги ойду таап алууга, китепте берилген сүрөттөр менен иштөөгө үйрөтө алышпайт. Анын натыйжасында сабак учурунда бечара мугалимдер "китепти жапкыла" деп какшай берип жинкини соолот. Мына ушул маселеге С.Нааматов нускоочу катары мындан 75 жыл илгери эле көңүл бурган. Аталган макалада мугалимдерге үлгү болуучу сунуштарын да берген.

Жалпы эле окутуу процессин жакшыртуу маселесине арналган дагы бир нече макалаларды жарыялаган. Алардын темасын эле атасак, С.Нааматовдун ошол учурдагы билим берүү системасынын түйүндүү маселелерин терең өздөштүргөндүгүн байкоого болот. Алсак, "Текшерүү сыноосуна чейинки даярдык жумуштары тууралуу" (1934, №5,6), "Мамлекеттик билим программасын кайтадан түзүүнүн негизги максаттары", "Мектептин кезектеги милдеттери тууралуу", "Бизге жаңы окуу китептери керек", "Политехникалык билим берүү маселелери" деген макалалары эне тилин окутуу методикасы эле эмес жалпы педагогикалык маселелерге арналганы даана көрүнүп турат.

Бир нече жылдардан бери Нарын мамлекеттик университетине алгачкы окумуштуу-педагог, жазуучу С.Нааматовдун ысымын ыйгаруу боюнча сөз болуп келе жаткан. Ал дагы ишке ашты. Мындай демилгени ак дилинен колдошкон Нарын мамлекеттик университетинин жалпы жамаатыша, Нарын облустук админисфациясына, Нарын шаардык кеңешинин депутаттарына чын ыкластан ыраазычылык билдиребиз.

Урматтуу Теңир-Тболук агайындар! Сиздерге бейкутчулук, кажыбас кайрат каалайм!

Улуу инсан Сатыбалды Нааматовдун атын мындан ары алып жүрө турат Нарын мамлекеттик университетинин студенттерине, жалпы эмгек жамаатына зор ийгилик, таалим-тарбия берүү жана адистерди даярдоодогу жетишкендиктерди чын жүрөктөн каалаймын! Улуу Теңир-Тоо сүйүктүү мекенибиздин ишеничтүү тиреги экендигин ар дайым зсибизге сактап, анын өнүгүшүнө ар кимибиз өз салымыбызды кошолу.